

УДК 343.137

Валерій Жидков,*аспірант наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОВЕДЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ДЕТЕКТИВАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО

Досліджено питання проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами Національного антикорупційного бюро та невирішені проблемні питання в кримінально процесуальному законодавстві України, що виникають під час практичного застосування вказаного інституту.

Ключові слова: тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя, ухвала, детектив, особа, у володінні якої знаходяться речі і документи, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Постановка проблеми. Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) передбачено такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, що активно використовується в практичній діяльності детективами Національного антикорупційного бюро України (далі – Національне бюро) під час здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях.

Стан наукового дослідження. Окремі аспекти застосування тимчасового доступу до речей та документів досліджували Ю.М. Грошевий, М.А. Погорецький, С.С. Чернявський, В.О. Фінагєєв, Л.Д. Удалова, П.М. Маланчук, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, С.Р. Тагієв, І.В. Гловюк, С.В. Андрусенко, М.С. Руденко та інші. Однак незважаючи на значний внесок вчених, значна частина проблемних питань вказаного інституту в кримінальному процесуальному законодавстві залишається невирішеною.

Метою вказаної статті є дослідження проблемних питань інституту тимчасового доступу до речей та документів у кримінальному процесуальному законодавстві та викладення пропозицій щодо вдосконалення КПК України у частині вирішення цих питань при його застосуванні в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку), а тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення (ч.1,ч.2 ст. 159 КПК) [1]. Зміст такого клопотання визначено ч.2 ст.160 КПК України.

Зазначений захід забезпечення кримінального провадження здійснюється з метою

встановлення об'єктивної істини та обставин, що мають значення для кримінального провадження, а отримана під час його проведення інформація має суттєве значення в кримінальному провадженні, що може бути використана в порядку ст. ст. 84, 98, 99 як доказ для підтвердження обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Можна виділити види тимчасових доступів до речей і документів, що найчастіше проводяться детективами Національного бюро під час здійснення досудового розслідування, а саме: до речей і документів, що знаходяться в підприємствах, установах, організаціях та у фізичних осіб (для отримання документів, що є комерційною таємницею про фінансово-господарські взаємовідносини, реєстраційних, статутних документів, наказів про призначення службових осіб, актів перевірок контролюючих органів, бухгалтерських документів, судових справ тощо); до документів, які містять охоронювану законом таємницю, що знаходяться в банківських установах (для отримання документів, що становлять банківську таємницю про відкриття рахунків підприємствами, установами, організаціями, фізичними особам, рух грошових коштів по рахункам); до документів, які містять охоронювану законом таємницю, що знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій (для отримання інформації про зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо).

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом (ч.2 ст. 93 КПК України). Крім того, пунктом 18 Листа Вищого спеціалізованого суду Укра-

їни з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-559/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» (далі-Лист ВСУ) визначено, що під час розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів слід враховувати, що застосування стороною кримінального провадження такого способу збирання доказів, як вилучення речей чи документів (ч. 7 ст. 163 КПК України) під час отримання доступу до речей і документів, може здійснюватися у випадках, якщо: 1) особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, не бажає добровільно передати їх стороні кримінального провадження або є підстави вважати, що вона не здійснить таку передачу добровільно після отримання відповідного запиту чи намагатиметься змінити або знищити відповідні речі або документи; 2) речі та документи, згідно зі ст. 162 КПК України, містять охоронювану законом таємницю, і таке вилучення необхідне для досягнення мети застосування цього заходу забезпечення. В інших випадках сторона кримінального провадження може вилучити та отримати речі або документи за умови їх добровільного надання володільцем без застосування процедури, передбаченої главою 15 КПК України [2].

У зв'язку із цим та з урахуванням слідчої практики ініціювання детективом питання про проведення тимчасового доступу до речей і документів можливе у випадку будь-якої умови визначеної Листом ВСУ, а також у порядку ст. 93 КПК України шляхом направлення відповідних запитів, або безпосередньо під час проведення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, без застосування тимчасового доступу до речей і документів.

Погоджуємось із думкою І.В. Гловюка, С.В. Андрусенко, які вважають, що для звернення з клопотанням до слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів достатньо розумної підозри про можливість зміни або знищення речей чи документів особою, у володінні якої вони знаходяться [3, с. 294], оскільки наведене свідчить, що добровільне надання необхідних речей і документів особою, у володінні якої вони перебувають, у даному випадку є неможливим.

Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, встановленого частиною другою цієї статті (ч. 1 ст. 163 КПК України). Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться (ч. 2 ст. 163 КПК України).

О.Ю. Татаров слухає відмічає, що можливість доведення наявності загрози зміни або знищення речей чи документів є не завжди.

Зокрема, це стосується проваджень, які шойно розпочаті, і ще не проведено достатніх слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, результати яких могли б довести слідчому судді, що особа, яка не є підозрюваною та у володінні якої перебувають документи, важливі для розслідування, може свідомо їх замінити чи знищити з метою уникнення відповідальності (або сприяння у цьому іншим особам) [4, с. 184]. Як зазначають науковці І.В. Гловюк, С.В. Андрусенко, в даній нормі закладено надто високий стандарт доказування для вирішення питання про тимчасовий доступ до речей та документів. Надання достатніх доказів реальності загрози є ускладненим, оскільки потребує аналізу і оцінки суб'єктивної зацікавленості особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, а також її намірів, і підтвердження її певними документами. Неправильна ж оцінка такої загрози та її реальності може призвести до знищення, приховування речей та документів [3, с. 294].

У тільки розпочатих провадженнях дійсно важко доводити наявність загрози зміни або знищення речей чи документів, тим більше надавати до клопотання відповідні підтверджуючі документи. Проте за наявності встановлених відомостей про те, що зацікавлені особи: мають доступ до всіх приміщень, речей і документів, що цікавлять слідство, вплив на осіб у володінні яких вони перебувають; передають оригінали документів нібито для використання під час проведення різних експертиз (досліджень), що призначаються в позапроцесуальному порядку, а також іншим особам; відслідковують хід та результати досудового розслідування; можуть вчиняти інші дії, що свідчать про таку загрозу, доцільним є ініціювання розгляду таких клопотань без виклику осіб, у володінні яких знаходяться речі та документи. При цьому відповідне обґрунтування необхідно наводити у клопотанні. Тому в разі встановлення таких обставин доцільно відразу звертатися до слідчого судді із клопотанням, не здійснюючі запит для отримання необхідних речей і документів у порядку ст. 93 КПК України.

Одночасно ч. 4 ст. 163 КПК України передбачено, що неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання [1].

На практиці детективами Національного бюро, як і слідчими інших правоохоронних органів, до суду вноситься велика кількість клопотань із метою отримання дозволу на тимчасовий доступ до документів, які містять охоронювану законом таємницю, що знаходяться у банківських установах, в операторів та провайдерів телекомунікацій, співробітники яких у більшості випадків не мають можливості приймати участь у всіх судових засіданнях і не заперечують про розгляд клопотань за їх відсутності. У зв'язку із цим вважаємо, що неприбуття таких осіб у судове засідання не заважає розгляду клопотань, за умови їх належного повідомлення згідно з ст. ст. 135, 136 КПК України.

Також виникають певні проблемні аспекти під час здійснення судового виклику таких осіб у судове засідання. Так, питання неможливості виконати слідчим суддею вимоги ст. 163 КПК України щодо судового виклику за повісткою особи, у володінні якої перебувають речі та документи, зокрема представника оператора мобільного зв'язку, ставали предметом розгляду С.С. Чернявського та В.О. Фінагеева, які запропонували вирішити цю проблематику шляхом виключення з ч. 4 ст. 163 КПК України вказівки щодо неприбуття без поважних причин, однак з уточненням про неприбуття належним чином повідомленої особи, підтвердження чого має бути в матеріалах із розгляду клопотання [5, с. 182]. З урахуванням вищезазначених практичних питань слід погодитися із запропонованими змінами.

На думку М.С. Руденко, в ситуації, коли слідчий повинен погодити своє клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів з прокурором і звернутися з ним до слідчого судді, який розглядає клопотання у присутності особи – володільця предметів чи документів і сторони, яка це клопотання порушує, і тільки після винесення слідчим суддею ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів слідчий може вилучити документи, що його цікавлять, говорити про дебіюкратизацію вітчизняного кримінального судочинства передчасно [6, с. 146]. Проте науковцем ще не враховано проблемні аспекти строків розгляду слідчим суддею такого клопотання та подальшого виконання ухвали слідчого судді, що призводить до ще більшої витрати процесуального часу.

Слід зазначити, що слідчий суддя може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом (ч. 2 ст. 27 КПК України). Згідно з ч. 1 ст. 222 КПК України відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. У зв'язку із цим, з метою збереження таємниці досудового розслідування, розгляд деяких клопотання, насамперед щодо тимчасового доступу до документів, що містять комерційну таємницю, банківську таємницю, доречно здійснювати в закритому судовому засіданні. У разі, якщо судовий розгляд відбувався в закритому судовому засіданні, судові рішення оприлюднюються з виключенням інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи в закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про доступ до судових рішень») [7]. На підтвердження вказаних доводів можна вказати на тенденцію відслідковування засобами масової інформації, а також зацікавленими особами відповідних ухвал про дозвіл на проведення слідчих дій в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – Реєстр) із метою їх подальшої публікації на інформаційних ін-

тернет-порталах. Більш того, окремими інтернет-порталами здійснюється постійний та системний моніторинг Реєстру з метою пошуку судових рішень у резонансних кримінальних провадженнях, що перебувають у провадженні детективів Національного бюро, з метою їх публічного оприлюднення. Вказаним видом громадського контролю за діяльністю судових та правоохоронних органів можуть скористатися в своїх інтересах особи, причетні до вчинення кримінального правопорушення, що може суттєво зашкодити досудовому розслідуванню. Таким чином, у зв'язку з тим, що можливий витік інформації під час відкритого розгляду клопотання або під час оприлюднення судового рішення в електронній формі може привести до попередження осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, є достатні підстави вважати, що існує реальна загроза знищення або зміни документів, та судовий розгляд доцільно проводити в закритому судовому засіданні без виклику осіб, у володінні яких вони знаходяться.

КПК України не містить строків розгляду таких клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження, а відповідно до листа ВСУ слідчий суддя має розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обгрунтує в ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання [2]. Проте на практиці слідчі судді часто не враховують зазначені вимоги Вищого спеціалізованого суду України.

Науковець О. Подковський, досліджуючи проблематику строків розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів за участі особи, у володінні якої перебувають речі та документи, за умови виконання вимог ст. 135 КПК України, означив, що орієнтовний строк розгляду клопотання можливий за сім-десять днів (від трьох до п'яти днів – робота пошти, три дні, згідно з ч. 8 ст. 135 КПК України, – щоб з'явитись, а також вихідні); за умови повідомлення володільця речей листом із рекомендованим повідомленням – понад 14 днів [8 с. 62]. У практичній діяльності розповсюджені випадки розгляду таких клопотань, навіть без участі особи, у володінні якої перебувають речі та документи, в строк, що значно перевищує наведений науковцем. Інколи ухвали слідчого судді видаються через деякий час після судового засідання, під час якого було розглянуто та задоволено клопотання, при цьому ухвала містить дату судового засідання, коли фактично відбувся його розгляд, що призводить до значної втрати часу на її виконання.

С. Тагієв та О. Хрущ запропонували встановити строк розгляду клопотань про тимчасовий доступ до інформації операторів та провайдерів телекомунікацій слідчими судьями протягом робочого дня, але не пізніше трьох днів із моменту їх реєстрації без участі пред-

ставника оператора та провайдера (ч.ч. 2, 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації») [9, с. 108; 10 с. 214], із чим можна погодитися, оскільки дійсно слід враховувати специфіку отриманої інформації, оперативне її використання при запобіганні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень слідчими суддями [10, с. 108].

П.М. Маланчук слушно відзначає, що якщо стороною, яка звернулася із клопотанням, доведено наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, слідчий суддя має розглядати клопотання невідкладно [11, с. 66], що виглядає дуже доцільним, враховуючи таку загрозу та її наслідки.

Також слід зазначити, що інколи слідчі судді безпідставно відмовляють у задоволенні клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів із формальних підстав, у зв'язку з невідповідністю клопотання вимогам ст. 160 КПК України, оскільки в ньому відсутня гербова печатка на підписі детектива або прокурора. Проте така вимога відсутня в КПК України, а повноваження детектива та слідчого, які підписали клопотання, на здійснення досудового розслідування можна перевірити у витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування, а також постановою про доручення проведення досудового розслідування слідчій групі та про визначення групи прокурорів у кримінальному провадженні. Також у судовому засіданні перевіряються повноваження детектива, що підтримує таке клопотання.

Крім того, інколи слідчі судді лише частково задовольняють клопотання детективів, із тих підстав, що в клопотанні не наведено точну назву всіх документів, до яких планується здійснити тимчасовий доступ. Проте, в таких клопотаннях наводяться відомості, що повинні містити документи, однак їх точні назви та реквізити можуть бути встановлені лише під час проведення саме вказаної процесуальної дії.

Також непоодинокі випадки, коли слідчими суддями надається тимчасовий доступ з можливістю вилучення копій документів, тоді як існує потреба в отриманні оригіналу документів, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України сторона кримінального провадження зобов'язана надати суду саме оригінал документа. Крім того, оскільки ці документи мають значення для встановлення осіб, причетних до вчинення злочину, та розміру заподіяних збитків, існує необхідність у призначенні їх відповідних експертних досліджень (почеркознавчих, економічних тощо), для проведення яких відповідно до п. 3.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, п. 1.1 розділу І Методичних рекомендацій із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/3 (в редакції наказу Мініюсту від 26.12.2012 № 1950/5), надаються оригінали предмета дослідження [12].

У практичній діяльності виникають проблемні питання щодо визначення строків та порядку виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Так, строк дії ухвали слідчого судді про застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України). У зв'язку з відсутністю у КПК України чіткого поняття щодо строку виконання такої ухвали виникають певні питання. Зокрема, відбуваються випадки, коли службові особи підприємств, установ, організацій під час виконання такої ухвали вважають, що вона підлягає виконанню протягом одного місяця з дня її оголошення і фактично надають документи в порушення визначеного законодавством строку. Таким чином, доречним є внесення змін у КПК України з метою визначення чіткого строку виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Інколи службові особи, що виконують ухвалу слідчого судді, використовуючи увесь час передбачений ухвалою, після чого не надають визначених речей і документів, що призводить до загрози зміни або знищення речей чи документів особою, у володінні якої вони знаходяться та втрати процесуального часу на звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку.

Виходячи з наведеного, вважаємо за доцільне передбачення КПК України обставин, за яких особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, повинні повідомити в триденний строк про відсутність можливості або небажання виконати ухвалу слідчого судді.

Також доречним є визначити в КПК України, що у випадку наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів підлягає негайному виконанню особою, у володінні якої вони знаходяться.

Висновки

На наш погляд, із метою вдосконалення інституту тимчасового доступу до речей і документів та створення сприятливих умов його практичного застосування доцільним є його вдосконалення та визначення в КПК України:

1) строків розгляду клопотання слідчим суддею, не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обгрунтує в ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться»;

2) у випадку наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів підлягає негайному виконанню особою, у володінні якої вони знаходяться;

3) особа, у володінні якої знаходяться речі і документи, повинна повідомити в триденний строк про відсутність можливості або незгоду виконати ухвалу слідчого судді.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс] : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-558/0/4-13. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
3. Гловюк І.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів / І.В. Гловюк, С.В. Андрусенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 293–296.
4. Татаров О.Ю. Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування / О.Ю. Татаров // Митна справа. – 2013. – № 4(88). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182–187.
5. Чернявський С.С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів комунікацій / С.С. Чернявський, В.О. Фінагеев // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1(5). – С. 179–185.
6. Руденко М.С. Тимчасовий доступ до речей та документів: правове регулювання провадження за новим КПК України / М.С. Руденко // Історико-правовий часопис. – 2013. – Розділ V. – С. 143–148.
7. Закон України «Про доступ до судових рішень»: Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 № 3262-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
8. Подковський О. Тимчасовий доступ до речей документів за новим КПК: проблеми і шляхи їх вирішення / О. Подковський // Слово національної школи суддів України. – 2013. – № 3(4). – С. 53–63.
9. Тагієв С. Тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, у кримінальному провадженні / С. Тагієв // Слово Національної школи суддів. – 2013. – № 2(3). – С. 13–24.
10. Хрущ О. Порядок доступу до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікаційних послуг, у кримінальному провадженні / О. Хрущ // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 1. – С. 209–215.
11. Маланчук П.М. Практичні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження / П.М. Маланчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 2(11). – С. 65–68.
12. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (в редакції наказу Мініюсту від 26.12.2012 № 1950/5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Исследован вопрос проведения временного доступа к вещам и документам детективами Национально-го антикоррупционного бюро и нерешенные проблемные вопросы в уголовно-процессуальном законодательстве Украины, возникающие при практическом применении указанного института.

Ключевые слова: временный доступ к вещам и документам, следственный судья, решение, детектив, лицо, во владении которого находятся вещи и документы, Уголовный процессуальный кодекс Украины.

The question of access to temporary objects and documents detectives National Anti-Corruption Bureau and unresolved issues in the criminal procedural legislation of Ukraine, resulting in the practical application of these institutions.

Key words: temporary access to objects and documents, investigating judge ruling, detective, person in possession of items which are documents and Criminal Procedure Code of Ukraine.